

КРАТЪК ПОГЛЕД ВЪРХУ ЖИЗНЕНИЯ ПЪТ И ДУХОВНОТО НАСЛЕДСТВО НА МАТУШКА ИГУМЕНΙΑ СЕРАФИМА

*По случай 100-годишнината от рождението на игумения Серафима
(Ливен)*

Матушка игумения Серафима Ливен е ярка личност в нашето оскъдно съвремие, благодатен човек, посветил се всецяло на Бога в служение на Църквата. В това свое служение тя показва голяма доблест и сила на духа. Да се говори за духовния ѝ облик е колкото лесно, толкова и трудно. Лесно – защото дори само от един разговор с Матушка, както я наричахме всички, човек можеше да усети нейната любов и съпричастност и непринудено да поиска да сподели със свои близки топлото впечатление от срещата си; трудно – защото скритият, вътрешният човек у Матушка, пребъдващ в молитва и преданост към Бога, имаше духовни глъбини, недостижими и неразбираеми за хора, потопени в злободневието на живота, каквито бяхме ние. Ала макар да съзнаваме духовната си нищета, бихме искали да отбележим със синовна обич скъпия за нас юбилей – стогодишнината от рождението на матушка Серафима, вярната духовна дъщеря на светител Серафим Софийски, основателка и съзидателка на Покровския манастир, който в трудни за светата Църква времена стана люлка на малката ни, но жива църковна общност.

В чест на празника подготвихме първото ни печатно издание, посветено на матушка игумения Серафима. Неговият обем е скромнен. Основната му част съдържа нейни кратки наставления, повечето от които са произнесени през последното десетилетие от живота ѝ. Към тях са добавени животописна бележка и написано от Матушка кратко повествование за родния ѝ баща протойерей Андрей Ливен. Накрая има малък фотоалбум. Вместо пред-

говор и послеслов са поместени две слова на Триадицкия епископ Фотий, в които той спира вниманието ни върху някои съществени черти на духовния ѝ лик.

„Православието е правилна вяра и живот според вярата” – тези думи на Матушка са избрани за заглавие на книжката. Те съдържат във възможно най-сбита форма заветът, който матушка игумения Серафима остави на духовните си чеда. Този завет тя е приела от светител Серафим – приела го е с голямо благоговение и непрестанно се е трудила, за да го въплъти в живота си. Ние бихме могли да се считаме за нейни духовни чеда, само дотолкова, доколкото го усвояваме и въплъщаваме в своя живот.

* * *

Игумения Серафима (в света Олга Андреевна Ливен) е родена в Москва на 16 ноември (ст. ст.) 1913 г. в семейството на светлейшия княз¹ Андрей Александрович Ливен, човек с висока духовност, жив ум и всестранны дарования. Майка ѝ София Александровна (с моминска фамилия Стахович) е вярна помощница на своя съпруг в трудния житейски път на семейството. През 1920 г., след нахлуването на червената армия в Крим – последния къс свободна руска земя – тя отплава от Новоросийск за Константинопол с трите си невръстни деца Александър, Олга и Дария, вземайки само малко ръчен багаж. Андрей Александрович остава в Сочи почти до превземането му от болшевиките. С привичното си благородство той отстъпва на умоляващи го хора мястото си в отплаващия параход, считан за последен. Ала по-късно в пристанището акостира още един кораб, с който и Андрей Александрович напуска родината си. Милостивият Божи промисъл отвежда бежанците от този кораб на остров Антигона в

¹ Наследствена почетна титла, която се давала за заслуги към царя и Отечеството.

Мраморно море, където преди това е попаднала и София Александровна с децата им.

През 1921 г. цялото семейство се установява в България. Същата година тук за управляващ руските православните общини е назначен епископ Серафим (Соболев), архиерей с праведен живот, отличаващ се с пламенна любов към Бога и ближните, със смирение, кротост, но същевременно и с гореща ревност за запазване чистотата на светата православна вяра. Андрей Александрович се запознава със светителя и става негов предан духовен син. През 1924 г. приема чрез ръцете му благодатта на свещеническото служение. Заедно с отец Андрей и останалите членове на семейството стават духовни чеда на светител Серафим. Едва седемгодишна, Олга казва на родителите си, че е послушница на владика Серафим и че ще стане монахиня.

Първоначално тя учи в руската гимназия „Въздвижение на светия Кръст“ в гр. Пещера, но през 1926 г. се появява възможност да продължи безплатно образованието си в новооткрития руски девически пансион недалеч от Париж. Момичетата там са възпитавани в православен дух и висока нравственост. За петте години, прекарани във Франция, Олга нито веднъж не се връща в България поради липса на средства, но през цялото време мисълта за монашество не я напуска. Израстването далеч от родителските грижи ѝ помага да развие ценни качества – силно чувство на отговорност, състрадание и грижовност. Тя ги проявява не само към своите сестри Дария и Елена, изпратени да учат в същото училище, но и към останалите си съученички.

През 1930 г. Олга се връща в България. Под благодатното ръководство на светител Серафим за нея настъпва време на духовно съзидание. Тя започва да черпи от духовното съкровище, което е намерила в лицето на праведния

си авва, и използва всяка възможност да се назидава от живота и наставленията му, усвоявайки ги с голямо проникновение. През 1932 г. постъпва в Богословския факултет на Софийския университет, където се дипломира. От 1940 г. до 1945 г. е учителка по вероучение, а след премахването на този предмет от учебната програма около две години и половина преподава руски език.

През цялото това време Олга Ливен отговорно се подготвя за бъдещото си духовно служение, за което я подготвя и самият светител Серафим. Той отдавна има желание да основе манастир, където да събере стремящи се към монашество девойки и да ги повери на нейното духовно ръководство. Втората световна война обаче отлага почти с десетилетие изпълнението на това негово желание. Въпреки настъпилото неблагоприятно време, на 6 март (н. ст.) 1948 г. светител Серафим постригва в монашество Олга Ливен и духовно близката с нея Надежда Ястребова, като дава и на двете името Серафима в чест на преп. Серафим Саровски. С това той полага началото на девическия манастир „Покров на Пресвета Богородица“, чието официално откриване става след две години. Междувременно на 26 февруари (н. ст.) 1950 г. светител Серафим се престава в Господа. В човешки план сестрите осиротяват, но сред постигащите ги скърби се уверяват, че в негово лице са придобили небесен застъпник. Година по-късно, на 25 февруари (н. ст.) 1951 г. монахиня Серафима (Ливен) е възведена в игуменски сан. Така се сбъдват думите на светител Серафим, казани през 1930 г. на 16-годишната Олга Ливен: „Ти ще бъдеш игуменка на моя манастир и ще носиш три кръста.“ Смисълът на тези знаменателни думи откриваме в едно от словата на светител Теофан Затворник, любим на владика Серафим духовен писател. Действително до сетния си дъх игумения Серафима носи с достойнство три кръста – кръста на тежките външни скърби, кръста на вътрешния духовен подвиг и кръста на пълно

себеотрицание и преданост на Господ Иисус Христос – кръст, с който се удостояват малцина.

Подпомагана от своята сподвижница монахиня Серафима (Ястребова) и от събралото се сестринство, игумения Серафима повече от половин столетие духовно и материално гради манастира “Покров на Пресвета Богородица” с непоколебима вяра, молитвен подвиг и неуморен труд. Нерядко ѝ се налага да превъзмогва тежки препятствия от страна на тоталитарния режим и на послушната му църковна власт, но въпреки всичко обителта възраства като живо свидетелство за небесното застъпничество на светител Серафим. В дългия си житейски път игумения Серафима се отличава с кротост, смирение, състрадателност към ближните и с духовна разсъдителност. Търпелива, деликатна и мъдра, тя успява да посее семената на православната вяра в сърцата на много хора, за които духовните беседи с нея остават незабравими.

През 1968 г. духовните чедата на светител Серафим са изправени пред ново тежко изпитание. Като израз на своите официално заявени “икуменически стремежи” висшата управа на Българската патриаршия налага провеждането на църковно-календарна реформа. Игумения Серафима, архимандрит Пантелеймон (Старицки), архимандрит Серафим (Алексиев), архимандрит Сергей (Язаджиев), йеромонах Серафим (Дмитриевски) и сестрите на Покровската обител, в изпълнение на завета на светител Серафим да нямат нищо общо с ереста на икуменизма, отказват да приемат реформата и преминават към катакомбен богослужебен живот. След падането на комунистическия режим християните от образувалата се около обителта църковна общност получават възможност за открито служение. През 1993 г. тя е оглавена от духовния син на игумения Серафима, Триадицкия епископ Фотий. Изпълнена с плодове на Духа, матушка Серафима се престава в Господа на 5 юни (н. ст.) 2004 г., в нощта срещу

Неделята на Всички светии, оставяйки след себе си светла и неизгладима памет.

* * *

Като очевидци на живота на матушка игумения Серафима ние можем да засвидетелстваме, че тя бе наистина христоподобна личност, която посредством изповедническа вяра и аскетически трудове бе достигнала висока духовност и благодатни дарования. Матушка бе човек на скрития, вътрешния духовен подвиг, известен в пълнота само на Бога, но в някаква степен станал явен и на хората чрез неговите плодове на мир, любов, дълготърпение, кротост, благост, милосърдие и радост в Светия Дух.

Духовният човек се разпознава духовно. Въпреки че виждахме у Матушка плодовете на Духа, ние бяхме много, много далеч от благодатното ѝ състояние. Вероятно затова спомените ни за нея приличат на бързо пробягващи отблясъци, макар че с дарованията си Матушка можеше да обогати всеки готов да ги вмести. Уви, в земния свят Матушка беше почти самотник, живеещ в сърцето си най-вече с горния свят. Хората, които действително можеха да бъдат нейни духовни събеседници и сътаинници, бяха малцина – архимандрит Пантелеймон (+ 1980), архимандрит Серафим (+ 1993), монахиня Серафима (Ястребова) (+ 1998).

Към тях несъмнено трябва да прибавим и мъченически пострадалия през 1997 г. брат Йосиф Муньос. Той гостува два пъти в обителта ни – първия път преди посещението му с Монреалската мироточива икона, а после – заедно с нея. При тези гостувания брат Йосиф дълго разговаряше с Матушка Серафима. Общуваха на френски език, но очевидно истинското им средство за общение е бил благодатният език на незримата духовност. Какво точно са си споделили, ние не знаем, но от сетнешни изказвания на

брат Йосиф става явно, че между тях е възникнала истинска духовна връзка.

* * *

След този съвсем бегъл поглед върху жизнения път на матушка Серафима ще се опитаме да спрем вниманието си върху духовното наследство, което тя остави на всички нас. Но нека признаем – ще говорим като слаби ученици за прекрасния си учител, ще говорим като получили много, но неизпълнили, като знаещи по нещо на теория, но неприложили на дело, като любещи Матушка, но и като виновни пред нея. Ще говорим със съзнание за недостойнството си, но и с топло желание казаното да принесе полза за всяка боголюбива душа.

* * *

Знаем, че в своя човешки аспект приемствеността в достоверния православен духовен живот се осъществява в лоното на Христовата Църква чрез живото общение с духоносни личности, като духовните чеда възприемат, свято пазят и на дело усвояват живия пример на своите наставници в Христа. Матушка бе тъкмо такъв пример на осъществена духовна приемственост, на непрекъсваща духовна връзка със своя благодатен авва светител Серафим.

Кои бяха **духовно-нравствените начала**, които матушка игумения Серафима възприе от него, изобрази пред нас с живота си и **ни ги остави като свое духовно наследство**? Нека се опитаме накратко да поговорим за тях.

— **На първо място, това бе нейното дълбоко благоговение пред истините на светата православна вяра**, а оттам – нейният деен стремеж те да бъдат опазени като най-драгоценна светиня и като **даруван от Бога път към спасението**. Както вече споменахме, Матушка винаги подчертаваше,

че правилната вяра трябва да бъде споена с живот според тази вяра. Вярата очертава **пътя към спасението**, тя е като маяк, осветляващ този път през тъмната на грехопадналата ни природа и през друмовете на отчуждения от Бога свят. **Вярата и животът според нея са взаимосвързани**, те са едно цяло чрез и във благодатта, която ги оживотворява. Правилната вяра поражда правилен духовно-аскетически опит, а той от своя страна задълбочава вярата, прави я все по-жива, по-своя на душата, събужда у нея благоговейно, трепетно отношение към божествените истини.

Благоговението пред истините на вярата у Матушка Серафима стигаше до жертвена готовност да пострада за опазването им. В една тоталитарна държава, където Църквата бе под контрола и разпореждането на безбожната власт, Матушка дръзна да не приеме посегателствата срещу Вярата и Преданието на Църквата, да ги отхвърли категорично, за да отстои повелите на съвестта си. В човешки план това можеше да ѝ коства много, но в нейното сърце нямаше място за компромиси спрямо Христовата вяра. И което бе най-чудното, матушка Серафима правеше това без всякаква сянка на фанатизъм; правеше го **много кротко**, деликатно и щадящо към хората, които ставаха проводници на отстъплението. Същевременно обаче тя **много твърдо** и неотклонно следваше повелите на съвестта си и бе непоклатима там, където ставаше дума за истините на вярата.

— Същото живо и благоговейно отношение към **истините на православната вяра** Матушка се стремеше да възпита и у духовните си чедра. Крачка по крачка тя се стараше да изгражда у нас правилен духовен светоглед, като грижливо подготвяше почвата за него. И защото гордото сърце е склонно да се противи на истините на вярата, матушка игумения Серафима, както чрез наставленията си, така най-вече чрез личния си пример, се трудеше да изгражда в душите ни **устойчиво съзнание за собствената ни греховност**; да изгражда основа на **покайно себепознание**.

От тях в душата естествено извира **вътрешното себеукорвяване и чувство за лична вина и отговорност**, не абстрактно-теоретични, а реални, в конкретните обстоятелства на ежедневието ни.

* * *

Матушка често ни говореше за **покаянието**. Тя обичаше да ни напомня примера на Апостолите. Когато на Тайната вечеря Господ им казал, че един от тях ще Го предаде, те всички (с изключение на Юда), макар да нямали такава мисъл в сърцето си, със скръб започнали да Го питат: „Да не съм аз, Господи?“ (Мат. 26:22). Така те показали не само смирение, но и засвидетелствали съзнанието си за немоцта на човешката природа, за склонността на човека лесно да се подхлъзва и да пада в грях. Но съзнание, както за собствената греховност като цяло, така и за конкретно сторения грях, не е достатъчно. То е само първата крачка към покаянието. Ето, и Юда е осъзнал, че е сгрешил, че е предал невинна кръв... Но вместо да оплаче греха си и да моли за прошка, отишъл и се обесил – гордостта му не могла да понесе падението му. А какво е сторил апостол Петър, след като в нощта, в която бил заловен Христос, три пъти се е отрекъл от Него. Горчиво се е каел. Преданието разказва, че и до края на живота си всеки път, когато чувал петел да пропява, той си спомнял за своя грях и горчиво заплаквал. С тези евангелски примери Матушка ни учеше, че истинското покаяние жадува да изстрада греха си, жадува да умие греха си със сълзи, въздишки и трудове. В такова покаяние душата не унива, а напротив, като възлага надеждата си на Бога, сключва завет с Него за промяна на своя живот, по думите на преп. Йоан Лествичник.

Монашеството, учеше ни Матушка, е постоянно покаяние, постоянно подновяване на този завет с Бога, полагане на ново и ново начало за промяна на човека, разбира се, само и единствено с помощта на Божията

благодат. Истинското покаяние приближава душата към Бога... Наред с тези евангелски образци Матушка, която прекрасно познаваше житията на светците, много често ни даваше примери и от тях. Напомняше ни за покаянието на преп. Мойсей Мурин, преп. Мария Египетска, св. Варвар разбойник – как от най-големи грешници те са станали свои на Господа... Но какви трудове на покаяние са преминали преди това, какви сълзи са изплакали. Това не е необходимо на Господа, необходимо е за собствените ни души. Греховните ни падения смиряват нашата гордост, отварят очите ни да видим колко голяма е нашата склонност към всякакви грехове. И тогава вече не можем да мислим високо за себе си, разбираме, **че сме нищо**, смиряваме се, трябва да се смирим... Ето това е необходимо на Господа – да се смирим, тогава Той може да влезе в сърцето ни, да направи там Свое жилище. Така ни учеше Матушка.

— Посредством покаянието душата, при съдействието на Божията благодат, постепенно възприема **дух на смирение и кротост** – основните християнски добродетели, които бяха сърцевина в живота и наставленията на светител Серафим, а по силата на духовната приемственост в благодатта, и на вярната му духовна дъщеря матушка Серафима.

— При такава вътрешна нагласа, при такъв **дух на покаяние, смирение и кротост** душата постепенно и незримо усвоява по-надълбоко жива немечтателна **вяра, надежда и любов в Господа**, а те, от своя страна, я въодушевяват към **изпълняване на евангелските заповеди**. „*Който Ме люби, ще спази заповедите Ми*” – казва Господ Иисус Христос. Духовният труд за изпълняване на евангелските заповеди обаче е невъзможен без постоянната Божия помощ. Устремявайки се към Господа, душата отново и отново се сблъсква с тежката преграда, която носи в себе си – с **разяждаща я самост и страстите – многовидните ѝ изчадия**. В този сблъсък тя ги опознава, опознава самата себе си, и единственото,

което може да ѝ помогне, за да се освободи от пагубната им клопка, е да започне истинска, **не мечтателна, а реална борба срещу тях**. Всъщност духовният живот започва оттук, от съзнателната борба срещу нашата **самота (=дълбоко чувство за самодостатъчност, висока собствена значимост и себелюбие – извора на гордостта) и страстите**.

* * *

— В този тежък двубой, изправена между отчаянието и надеждата, душата сякаш е „принудена” постоянно да вика към Господа. Упътвана от Божията благодат, тя придобива стремеж към **молитвено общение със Спасителя**, без Когото не може да направи нищо добро.

— Матушка полагаше голям труд, за да ни разкрива **практическите похвати на вътрешната борба**, без която духовният живот е невъзможен. Известно е, че една от основните заповеди на светител Серафим, е била: *Не съизволявай на бесовете!* Тоест, категорично отхвърляй, не се съгласявай с онова, което ти внушават бесовете! Защото, казвал светителят, *„ако подадеш само нокътче на дявола, той цял ще те погълне.”* Като пособие при обучението в духовната борба Матушка ни препоръчваше аскетическото творение на преподобни Исихий Иерусалимски „За трезвението и молитвата”. Очевидно, това също бе част от духовните насоки, унаследени от светител Серафим, защото архимандрит Пантелеимон, неговият дългогодишен килийник и наш духовник, бе напечатал на пишеща машина това слово в множество екземпляри и всички го имахме като помощно пособие. От него човек можеше да научи стъпките в борбата с помислите, да разбере що е трезвение (= духовно бодърстване) и колко важно място в тази бран с дяволските нападения има Иисусовата молитва; можеше да научи, че гневът, като проява на раздразнителната сила у човека, ни е даден не за да

го употребяваме срещу ближния си, а за да се противопоставяме гневно срещу нападенията на бесовете; човек можеше да научи как да следи зараждащите се в ума и домогващи се да завладеят сърцето ни помисли; колко е важно категоричното им отхвърляне, както и откриването им като дело на дяволските коварства. Относно тези похвати за духовна борба, Матушка много наблягаше върху труда за усвояване на Иисусовата молитва, върху вътрешната тишина и средоточеността на душата, като условия за този спасителен труд, принасящ плод на благодатно единение с Господа.

— Всъщност към молитвата матушка Серафима ни привличаше най-вече с живота си. Когато и да я погледнеш, особено ако не ни забелязваше, лицето ѝ беше озарено с мира на молитвата. И при сериозните външни проблеми на обителта ни, и при несекващия низ от грижи и скърби във всекидневието **молитвата беше основното „оръжие“** на Матушка – това бе един същински **духовен „меч“**, с който тя неспирно противостоеше на демонските козни. За да разпали и у нас навик и усърдие към молитвата, Матушка често ни привеждаше примера на светител Серафим, който бе видяла с очите си и следваше със синовна преданост, а именно: винаги, при всякакви скърби, нужди и радости да се обръщаме с молитва към Господа, към Пречистата Небесна Царица, към Божиите угодници – **с детска простота, с гореща вяра, с безрезервно упование, с чувство за пълна духовна нищета и преданост към Божиата воля.**

— При развиване на молитвения дух матушка игумения Серафима държеше **да се пази духовна трезвост**. Тя ни наставляваше да поддържаме живо съзнанието си за духовна нищета и греховност; да се молим с дух на покаяние и сърдечно съкрушение. Всичко това предпазва душата от духовна прелест. Матушка ни учеше да отсичаме в себе си всякакъв нездрав стремеж към молитвени занимания, несъответстващи на

духовно-нравственото ни равнище. Подобни домогвания, като продукт на гордостта ни, закономерно пораждат в душата мечтателна псевдомолитва, измамни имитации на духовни преживявания, чийто действителен извор се крие в тъмните лабиринти на грехопадналата ни природа. Продуктите на душевната псевдодуховност матушка Серафима наричаше с руската дума „душок” (мирис от развалящ се или непресен продукт; едва забележима проява на нещо – настроения, възгледи, склонности – с оттенък на неодобрение). Използвайки тъкмо това последно значение на думата, Матушка обозначаваше с нея всякакви душевни прояви, имитиращи и подменящи правилната духовност. Нерядко се случваше Матушка да прочете някое съвременно издание на духовната тематика и да ни каже: „Това не е полезно да го четете, в него има прекалено много «душок».”

— Матушка ни призоваваше към постоянна молитва. Тя искаше да ни научи на **благоговейно стоене пред Бога, на непрекъсната благоговейна мисъл за Него** – умонастроения, които могат да присъстват в сърцето и при извършване на всяко външно дело, казано по монашески, при всякакво „послушание”. Матушка ни учеше, че когато послушанието се извършва с мисъл и чувство за Бога, с благоговейно стоене на душата пред Него, то вече само по себе си **притежава същността, силата на молитвата**. Защото какво е същност молитвата? Тя е възнасяне на ума и сърцето към Бога. Ала нима не е възможно да **вършиш делата си с ум и сърце, обърнати към Бога?** Нима не е възможно да **ги вършиш в Негово име, посвещавайки труда си Нему?** Когато човек усвои такава умонастроение, той заживява в преданост към Бога и целият му живот, дела, думи, помисли придобиват силата и смисъла на молитва.

Ето, на това ни учеше Матушка. Разбира се, това учение не беше нейно, тя никога не говореше от себе си. Това, на което ни учеше, бе духовно-аскетическото учение на светите отци, което матушка игумения

Серафима бе приела от светител Серафим, бе усвоила опитно и бидейки наша духовна майка, желаше да ни го предаде като най-скъпоценно духовно съкровище. Какви бяха пътищата към него?

За да пребъдваш в такова **стоене пред Бога**, в сърцето ти следва да се зароди чувство към Него. Но как да се получи така, че самата мисъл за Господа да събужда в сърцето ти **чувства на благоговение и благодарност към Него – чувства, които да стоплят сърцето и да го подбуждат да ги задържа грижливо в себе си**. Това съвсем не е лесно. То изисква цялостен живот в Господа според Неговите заповеди чрез благодатта на Светия Дух; изисква най-вече смирение, устойчиво самосъзнание за собственото ни недостойнство. Ако някой мисли, че може лесно да постигне чувството за стоене пред Господа, нека внимава да не приеме душевното за духовно и да падне в самоизмама.

Но има неща, които много помагат да вървим в правилната насока. Матушка ни подтикваше всеки ден да четем светото Евангелие, да изучаваме светоотеческите тълкувания за него, както и съответстващи на духовното ни ниво светоотечески творения, които като цяло са пропити с духа на евангелското благовестие и, правилно възприети, създават в душата вярна духовна нагласа. Когато човек е обикнал светото Евангелие и светоевангелските истини, когато ежедневно храни ума и сърцето си с неговите прости, но изпълнени с благодатна сила слова; когато се старее да изпълнява прочетеното в своята мяра, **в душата му незримо, но непрестанно възраства топлото чувство към Господа. Благоговейните мисли и чувства са всъщност ключът към непрестанната молитва**, към която ни насочваше Матушка.

— Матушка смяташе, че **трудолюбието заради Христа е добра предпоставка за изграждане на правилен монашески и молитвен**

живот. Първо, защото трудейки се честно за прехраната си, ние **на дело** се покоряваме, приемаме със смирение Божията присъда над грехопадналия Адам – с пот на чело да изкарва хляба си. Второ, защото трудейки се, ние можем да проявим **на дело** своята любов и грижа и към по-немощните членове на Тялото Христово, които поради болест или друга причина не могат да вършат това. Трето, защото аскетическият опит, засвидетелстван от светите отци, показва, че физическият труд допринася за **смиряване на тялото**, а оттам естествено се смирява и свързаната с него душа. Механичната физическа работа удобно се съчетава с Иисусовата молитва, дори може да я подпомогне. На заетите с умствен труд Матушка препоръчваше на всеки час да спират, за да се помолят кратко, но от сърце.

— Друга съществена добродетел, която Матушка притежаваше в голяма мяра и искаше да възпита и в нас, бе изключителната и **любов към истината, безусловната и честност** и непричастност към каквото и да било лукавство, лицемерие, човекоугодие, ласкателство и хитрост. Матушка не допускаше да се употребява лъжа дори под най-благовиден предлог. Случвало се е тя да проявява доверие към нечестни хора, просто защото не можеше да приеме мисълта, че някой е способен да лъже заради своя изгода.

— Впрочем, доверчивостта е свойствена за чистите люде. Но наред с това, Матушка имаше голяма духовна разсъдителност, а и нещо повече. Ще споделя случай на проявена от Матушка прозорливост, който силно ме впечатли. По природа матушка Серафима бе душевно надарен човек. И по бащина, и по майчина линия тя бе наследила изрядни душевни дарования – рисуваше добре, беше много музикална, пишеше добре, имаше тънък художествен вкус, но всичко това тя държеше някак в сянка и го проявяваше само при крайна необходимост. В един момент ми направи впечатление, че немалко руски църковни деятели говорят за

произведенията на Достоевски, Пушкин, Гогол... И в главата ми се зароди настойчивата мисъл: „Дали Матушка познава тези автори, дали ги е чела?“ Мисля си го, но нищо не съм ѝ казвала, нито преди това съм повдигала пред нея подобен въпрос, нито съм споделяла това с други сестри. Отивам при Матушка по съвсем друга работа и дори нямам намерение да я занимавам с този въпрос, който дори ми се стори неуместен. А тя ме поглежда кротко и ми казва: „Деточка, все это я хороша знала, мы все это учили, но когда вернулась из Франции и устремилась к духовному, я все это бросила как ненужно, это очень мешает духовному...“ (Детенце, „всичко това аз добре знаех, всичко това сме го изучавали, но когато се върнах от Франция и се устремих към духовното, всичко това захвърлих като ненужно, то много пречи на духовното..“) Останах поразена, но замълчах и нищо не ѝ казах, за да не я притесня, защото усетих, че тя сякаш не забеляза, че ми отговаря на незададен въпрос. Но в същото време почувствах, че тя ми казва нещо много съществено. Със скромни думи тя изрази светоотеческото учение, че когато човек заживее с благодатта в светата Църква – същинската храна за човешкия дух, то хуманистичните ценности на човешката душевност, които дотогава са владеели душата, избледняват и загубват своето значение.

* * *

В рамките на това обзорно изложение не би могло да споменем за всички прекрасни качества и добродетели на матушка Серафима. Тя бе изпълнена с **любов в Господа; бе пример на послушание, целомъдрие, нестяжателност и милосърдие**; притежаваше и дара на духовната разсъдителност. Чрез благодатта, която носеше в сърцето си, тя обединяваше около себе си всички сестри и няколко десетилетия наред ние живеехме като едно Тяло в Господа, като малка домашна църква, в която всичко бе общо и сякаш имахме един дух и едно сърце. С духовните си

трудовете и непрестанна молитва Матушка бе успяла да създаде един действително общежителен по дух манастир. Живееше се бедно, работеше се много, никой нямаше нищо свое, но и не искаше да има. Мислите и чувствата ни бяха въодушевени от желание да пазим светата православна вяра, да живеем за Господа, да се спасим. Но сърце на всичко това беше Матушка. Тя бе един наистина небесен човек, изпълнен с благодат, която ни обединяваше.

В личен план Матушка умееше да скрива по един естествен, неповторим начин своите добродетели и правеше всичко, зависещо от нея, за да не бъде възприемана от другите като значима личност. **Матушка съзнателно отклоняваше от себе си всякакъв род адмирации.** Тя внимателно се пазеше от действия, чрез които би могла да привлече сестрите към себе си по един душевен начин. Тъкмо обратното, тя използваше всеки удобен случай, за да се самоукорява и смирява пред нас, като бе готова да поеме върху себе си вината за всякакви духовни и практически неудачи дори когато според здравия човешки разум нямаше дял в тях. У Матушка това не бяха фасадни думи и действия, а израз на дълбокото ѝ смирение. Ала именно тези постоянни белези на духовна нищета, които тя проявяваше непринудено – без каквато и да е показност, граяха в сърцата ни високия ѝ духовен авторитет. В нейното смирение ние усещахме образа на Христа. И именно то ни привличаше и покоряваше с преданост към нея, но преданост дълбоко по същността си **заради Христа и в Христа**. Именно смириенето на Матушка запалваше у нас синовната обич към нея и създаваше готовност за послушание – то ни водеше към **послушание заради Христа и в Христа**, а не като самоцелно действие и дори не като самоцелен израз на синовната ни покорност пред един наистина достоен за обич и уважение човек, какъвто бе Матушка.

Друг особено важен духовно-възпитателен принцип на Матушка беше нейното непрестанно усилие да **поддържа в нас желанието за духовен труд винаги будно** въпреки постоянните ни препъвания и неудачи. **При Матушка нямаше безнадеждни или отписани хора.** Тя неуморно се стараеше да ни поставя конкретни духовни задачи, за които постоянно ни напомняше, защото ги пазеше в паметта си (а по-точно в сърцето си) по-добре от самите нас. Да, ние често забравяхме своите духовни обещания, а тя, макар и вече в напреднала възраст, ги помнеше, защото жадуваше за нашето изправление и спасение. Матушка винаги намираще начин след поредното ни духовно препъване да ни вдигне, да ни ободри и от сърце – без никаква сянка на досада – да ни каже: „Скочи и почвай отново и отново!”...

Като дълбоко смирен човек Матушка имаше удивителната готовност да отчита свои грешки, да ги признава и коригира, без да трепери по човешки за неприкосновеността на своя „авторитет”. В такива случаи тя с простосърдечно съкрушение казваше: „*Деточки, я спутала!...*” (*Дечица, аз сбърках!*). Тези моменти събуждаха в душите ни свещен трепет – срамувахме се от собствената си гордост, от безчестния си стремеж да прикриваме на всяка цена своите грешки, а в дълбочина – своето двоедушие, грехолюбие и лекомислие, било под дрипавия воал на добре „аргументирано” самооправдание, било под „приличната” дреха на логическите доводи... Да, твърде, твърде далече бяхме от това, на което ни учеше Матушка.

Но тя продължаваше да бъде по ангелски неуморима и въпреки отчайващата ни топлохладност и духовна невъзприемчивост не преставаше да се труди над нас, като **по всякакъв начин ни подтикваше към смирение.** Матушка използваше всеки подходящ случай, за да ни смирява, за да чисти сърцата ни от плевелите на самочувствието, избуяващи при мнимите

ни духовни или практически успехи. И защото го правеше с любов, а и самата тя бе пример за смирение, нейните забележки, мъмрения и укори не ни потапяха в униние, а бяха като лечебен пластир за душите ни...

* * *

Сега сме без Матушка на този свят, но тя несъмнено ни гледа от небесните обители и може би точно затова мисълта за нея така често жегва до болка сърцата ни. Потрудохме ли се да изпълним нейните заръки? Спазихме ли заветите ѝ? Уви! – Оказахме се нерадиви и безотговорни чедра. И все пак нека не забравяме окуражителните ѝ думи, с които тя ни вдигаше в моменти на духовна изнемога: „Скочи и започвай отново и отново!” Въпреки всички трудности, нека не униняваме, защото имаме оставен залог за надежда. Имаме живия пример на Матушка, имаме нейното духовно наследство. Да се учим и отново да се учим не само да го пазим като зеницата на окото си, но според силите си да го усвояваме с ума и сърцето си и, без да се отклоняваме наляво или надясно, да го прилагаме в живота си. Така можем да стигнем до **искрено и немечтателно покаяние**, единственото убежище за нас, немощните люде, които в тези трудни за светата ни Църква времена правим безсилни усилия да следваме пътя на монашеството. Несъмнено това би бил най-стойностният израз на синовната ни любов, почит и признателност към Матушка. Дано по нейните свети молитви Бог ни помилва и въведе в светлия пристан на Своето Небесно царство!

игумения Серафима (Димитрова)

16/29 ноември 2013 г.